

FEHİM-İ KADİM'İN LATİFELEİ: TERCÜME-İ LETÂYİF-İ KİBÂR-I KÜMMELİN*

Ramazan EKİNCİ**

ÖZET

XVII. yüzyıl Türk Edebiyatının mühim şairleri arasında gösterilen ve genç yaşta vefat eden Fehim-i Kadim (ö. 1647) diğer eserlerinden ziyade divanıyla meşhurdur. Bunda gerek üslup sahibi bir şair olması gerekse Sebk-i Hindî tarzının edebiyatımızdaki ilk temsilcileri arasında yer alması etkilidir. Ayrıca şairin divanındaki edebî zevk ve hissiyat diğer eserleriyle mukayese edilemeyecek kadar yoğundur.

Genellikle kaynaklarda Fehim'in divanından bahsedilir ve diğer eserleri hakkındaki mütalâalara, birkaç kaynak istisna edilirse, sıkça rastlanmaz. Bazı edebiyat tarihi araştırmacılarına göre Fehim, çocuk denilebilecek yaşta olmasına rağmen bir divan tertip etmiş, farklı türlerde eserler kaleme almıştır. Şairin divanı dışında, müstehcen ibârelerle dolu bir *Şehrengîz*'i; yedi yüz civarında kelâm-ı kibâr, darb-ı mesel ve deyimden müteşekkil *Durûb-ı Emsâl-i Türki* adlı atasözleri mecmuası; Arap, Arnavut, Ermeni, Rum, Yahudi, Tatar, Acem, Kürt, Türk ve kendi ağzından konuşmaların yer aldığı *Bahr-i Tavil*'i; bazı din büyüklerine (Hz. Peygamber, Hz. Ali vb.), tarihî şahsiyetlere (Harun Reşid, Behlül-i Dâna, Câhız, Cûhâ vb.) ve bir kısmı da meçhûl kimselere ait latife ve Nasreddin Hoca'ya ait bazı fıkraların yer aldığı *Tercüme-i Letâyif-i Kibâr-ı Kümmelîn* adlı letâyifnâmesi vardır.

Tercüme-i Letâyif-i Kibâr-ı Kümmelîn'de sebep-i telif kısmının da bulunduğu bir mukaddime, yetmiş iki latife ve Nasreddin Hoca'ya ait on üç fıkra bulunmaktadır. Eserdeki latife ve fıkraların bir kısmı müstehcen niteliktedir. Bu yazıda söz konusu letâyifnâme incelenerek metnin ayrıntılı değerlendirilmesi yapılacak ve latifelerden örnekler sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Fehim-i Kadim, Latife, XVII. yüzyıl, Nasreddin Hoca, fıkra.

* Bu makale, 25-27 Kasım 2010 tarihlerinde *Kayseri*'de Prof. Dr. Mine Mengi Adına gerçekleştirilen "VI. Klâsik Türk Edebiyatı *Sempozyumu*"nda aynı adla sunulmuş tebliğin gözden geçirilmiş ve çeşitli ilavelerde bulunulmuş hâlidir.

Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Arş. Gör. Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: ramazanekinci@hotmail.com

THE JESTS OF FEHİM-İ KADİM: *TERCÜME-İ LETÂİF-İ KİBÂR-I KÜMMELİN*

ABSTRACT

Fehîm-i Kadîm, who died in his youth in 1647, and is accepted as one of the most important poets of Turkish Literature in XVII. century, is famous for his divan rather than his other works. The reason of his state is that he has a good style and is one of first representatives of Sebk-i Hindî kind in our literature. In addition, the literary pleasure and emotions in his divan is so intense that it can not be compared with his other works.

In general, the Fehîm's divan is mentioned in sources and his other works are not mentioned with a few exceptions. According to some researchers in literatural history, Fehîm collected his divan when he was almost a child. He also wrote in different kinds of works. In addition to his divan, the poet has works such as Şehrengîz, which is full of obscene expressions; *Durûb-ı Emsâl-i Türki*, which is a collection of proverbs and which contains nearly seven hundred aphorisms, proverbs or idioms; *Bahr-i Tavil*, which contains conversations of Armenians, Arabs, Albanians, Greeks, Jews, Tatars, Iranians, Kurds, Turks and his own conversations; and *Tercüme-i Letâif-i Kibâr-ı Kümmelîn* which contains jests, belong to some religious people (such as the prophet of Islam and the caliph Ali), some historical people (such as Harun Reşid, Behlül-i Dâna, Câhız, Cûhâ) or some anonyms and some anecdotes, belong to Nasreddin Hoca.

Tercüme-i Letâif-i Kibâr-ı Kümmelîn is composed of an introduction which contains also seventy two jests and thirteen anecdotes of Nasreddin Hoca some of the anecdotes are obscense. In this study we will try to evaluate in detail and to present some examples of the jests by studying the mentioned work and by determining the sources.

Key Words: Fehîm-i Kadîm, Jests, XVII. century, Nasreddin Hoca, Anecdotes

Giriş

Arapça ف, ط, ل, üçlü kökünden türemiş bir kelime olan latife, lügatta, “güldürecek tuhaf ve güzel söz ve hikâye, şaka, mizac”¹; “şaka, hakîkî olmayarak eğlence maksadıyla bir nükteyi hâvî olmak üzere söylenilen söz yâhut yapılan şey”² mânâlarına gelmektedir.

Edebî bir kavram olarak sözle ifade edilmesi güç ince mânâ, kalbe doğan duygu; güldürecek tuhaf söz ve hikâyeyi ifade eder. Latife ve daha sonraki adlandırılışına göre fikra, anlatım bakımından hikâye, güldürme yönünden de mizah karakteri taşıdığı için bu iki tür arasında görülmüştür. Türk edebiyatında ilk yazılı örneklerine *Dîvânü Lügati't-Türk*, *Kutadgu Bilig* ve *Dede Korkut Hikâyeleri* gibi İslâmî Türk edebiyatının ilk dönem

¹ Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türki*, İkdâm Matbaası, Dersaadet 1317, s. 1240.

² Muallim Nâcî, *Lügat-ı Nâcî*, Asır Matbaası, ts. s. 572.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

eserlerinde rastlanan latifenin, Osmanlı devri edebiyatı içinde edebî bir terim hâlini alarak kullanılması XVI. yüzyıldan sonradır. Bu dönemden itibaren latifelerin toplanıp yazıldığı mecmualara “Letâyif, Letâyif-nâme” adları verilmiştir.³

Klâsik Türk edebiyatında, letâyif-nâme türündeki eserler nitelikleri itibariyle manzum latifeler, mensur fıkralar, mektuplar ve münazaralar şeklinde tasnif edilmektedir.⁴ Letâyif-nâmelerinde dâhil edilebileceği gülmece ve yergiler, amaç, konu ve kapsam bakımından ise incitmeyen gülmece ve alay; mutâyebe ve mülâtafa adı altında şakalaşma; kaba şaka, sataşma ve taşlama; iğrenç yerme ve sövme olmak üzere dört grupta incelenebilir.⁵

Letâyif-nâmeler ibret verici, düşündürücü ve eğlendirici hikâye ve fıkra ihtiva eden kitapçıklardır. Bunlarda anlatılan hikâyeler sadece okuyucuyu eğlendirmek için değil, aynı zamanda ona bilgi, görüş ve anlayış kazandırmak için seçilmekteydi. Bu kitaplarda bazen de açık saçık hikâyelere rastlanmaktadır. Eskiden meclislere kadınlar dâhil olmadığından o tür hikâyeler anlatmak ayıp sayılmazdı. Maksat, anlayışlı kişilere ibretlik birer ders vermektir. Letâyif-nâmelerde nakledilen hikâyelerin çoğu tanınmış sultanlara, vezir, kazasker, kadı vb. devlet ve idare adamlarına, meşhur bilginlere ve şairlere atfolunur.⁶

Latifeler söylendikleri dönemin dil ve üslûp özellikleriyle halk deyim ve söyleyiş unsurlarını içine almaları yanında, cemiyet hayatına ve tarihî, edebî simalara ışık tutmalarıyla da önem taşımaktadır. Bunların içinde zaman zaman maksadı aşan anlatımlara ve müstehcen olanlara da rastlanmaktadır. XVI. asır şairlerinden Lâmiî Çelebi, derlediği latifeleri oğlu Abdullah Çelebi'ye verirken onu insana bir şey kazandırmayan ve boş şakalardan ibaret olan bu sözlere karşı uyarmaktadır. Latifelerin bir söz oyunu olma özelliğine de işaret eden Lâmiî, bunları değerli kılan şeyin içlerinde taşıdıkları hikmetler olduğunu belirtmektedir.

Latifeleri toplayan başlıca çalışmalar arasında Lâmiî Çelebi'nin (ö. 938/1532) derlemeye başladığı, oğlu Abdullah Çelebi tarafından tamamlanarak tertip edilen *Letâyifnâme*,⁷ Zâtî'nin (ö. 953/1546) *Letâyif*,⁸ Hüsam Şahrâviyyü'l-Gülûgî'nin (XVI. yüzyıl) Kanunî Sultan Süleyman adına hazırladığı *Harnâme*, Bursalı Cinânî'nin (ö. 1004/1595) III. Murad'ın emriyle hazırladığı *Bedâyü'l-âsâr*,⁹ yazarı bilinmeyen *Râznâme*, Fehîm-i Kadîm'in (ö. 1057/ 1647) içinde seksenden fazla latifenin bulunduğu *Tercüme-i Letâyif-i Kibâr-ı Kümmelîn*, Müneccimbaşı Derviş Ahmed Dede'nin (ö. 1113/1702) *Letâyifnâme* ve Tokatlı Ebûbekir Kânî'nin (ö. 1206/1792) *Letâyif* adlı eserleri sayılabilir.¹⁰

³ İbrahim Altunel, “Latife” *DİA*, İstanbul 2003, C. 27, s. 109; Ayrıca bu tür hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Rıdvan Canım, *Divan Edebiyatında Türler*, Grafiker Yayınları, Ankara 2011, s. 114-117; Şener Demirel, “Eski Türk Edebiyatında Letâif-nâmeler ve Bir Yazma Eserin Der-kenarındaki Latifeler”, *Ulusal Eski Türk Edebiyatı Sempozyumu*, Ankara 2010, s. 225-240; Ayşe Yıldız, “Latife”, “Letâifnâme”, *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*, AKMB Yayınları, Ankara 2005, C. 4, s. 236-237; 246-248.

⁴ Ayşe Yıldız, “Letâifnâme”, *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*, AKMB Yayınları, Ankara 2005, C. 4, s. 246.

⁵ Agâh Sırrı Levend, “Divan Edebiyatında Gülmece ve Yergi”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 1970, s. 41.

⁶ Mehmet Çavuşoğlu, “Letâyif-nâmeler ve Nasreddin Hoca”, *Türk Edebiyatı*, İstanbul 1995, Sayı 255, s. 23-24.

⁷ Lâmiî-zâde Abdullah Çelebi, *Latifeler*, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1978.

⁸ Mehmet Çavuşoğlu, “Zâtî'nin Letâyifi-I”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 18, İstanbul 1970; “Zâtî'nin Letâyifi-II”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 22, İstanbul 1974, s. 143-161.

⁹ Cinânî, *Bedâyü'l-âsâr*, (hzl. Osman Ünlü), Harvard Üniversitesi Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 2009.

¹⁰ Altunel, agm, s. 109.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

Fehîm-i Kadîm ve Eserleri

Şiirlerinde Fehîm mahlasını kullanan şairin asıl adı Mustafa'dır. Babasının unculuk yahut kurabiyecilik yapmasından dolayı "Uncuzâde" lakabıyla tanınmıştır. Şaire, "Kadîm" sıfatı ise XIX. asır şairlerinden Süleyman Fehîm Efendi'yle karıştırılmaması için sonradan verilmiştir.¹¹

Kaynaklarda şairin doğum tarihine ve vefat ettiğinde kaç yaşında olduğuna dair ihtilaflar mevcuttur. Fehîm'in yakın dostu olan Evliya Çelebi ve XVIII. asır tezkire yazarlarından Safâyî onun on sekiz yaşlarında divan tertip ettiğinden bahsetmektedir.¹² Ancak çeşitli kaynaklar ve edebiyat tarihleri Fehîm'in bir "harika çocuk" olduğu fikrini benimsemiş gibi görünseler de onun 1640'ta ölen IV. Murad için söylediği ünlü kasidenin on iki on üç yaşlarındaki bir çocuk tarafından söylenmiş olması pek mümkün görünmemektedir.¹³

Fehîm'in kısa hayatı talihsizlikler içinde geçmiş görünmektedir. Onun bir müddet kâtiplik yaptığı, daha sonra Kudüs, Mekke, Medine, Edirne ve son olarak da Mısır'da bulunduğu bilinmektedir. Fehîm, nihayet Mısır Kalesi dizdarı Mehmed Ağanın sağladığı imkânlarla Mısır hazinesini İstanbul'a götüren bir kabileye katılmıştır. Kendi ifadesiyle "Mısır zindanı"ndan kurtulup "vatan-ı aslî" dediği İstanbul'a hareket eder. Ancak bu arzusuna kavuşmadan sıtma veya muhtemelen veba sebebiyle, Müstakimzâde'nin verdiği "vefât-ı şâir" terkibinin gösterdiği 1057 (1647) yılında Konya'nın Ilgın kazasında vefat etmiştir.

Fehîm'in en büyük özelliği kendine has bir üslûba sahip olmasıdır. Bunda divan şiirinde genellikle kalıplaşmış biçimdeki tasvirlerden sıyrılarak yeni anlatım şekillerine başvurması ve halk yaşayış ve söyleyişini şiire sokan ifade tarzının da tesiri vardır. Sebki Hindî'nin divan şiirindeki ilk büyük temsilcilerindendir. Fehîm, şiirinde fazla sözden kaçınıp kısa ve dolgun söyleyişi tercih etmiş, aynı zamanda kafiye ve rediflerde de yenilikler ortaya koymuştur.

Şairin en meşhur eseri divanıdır. Fazla hacimli olmayan bu eserin kütüphanelerde 30'dan fazla nüshası bulunmaktadır. Eser, ilk defa Sadettin Nüzhet Ergun tarafından her hangi bir incelemeye tabi tutulmaksızın yayınlanmıştır.¹⁴ Daha sonraları Tahir Üzgör tarafından doktora tezine konu edilmiş, eserin tenkitli metni ve günümüz Türkçesine çevrilmiş hâli yayınlanmıştır.¹⁵

Fehîm, divan dışında farklı türlerde küçük hacimlerde çeşitli eserler kaleme almıştır. Şairin, mesnevi kısımları aruzun "feilâtün mefâilün feilün" kalıbıyla yazılan *Şehrengîz*'i İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bir yazma içinde yer almaktadır. Başta dört rubâî, 116 mesnevi beyti, ardından başka bir rubâî; sonda kendisi dâhil olmak üzere çeşitli kişiler hakkında yazdığı genellikle beşer mesnevi beytinden ibaret yirmi parçadan meydana gelen 104 beyit, beş beyitlik bir gazel, mesnevi tarzında on sekiz beyitlik bir hatime, beş beyitlik bir kıta, beş beyitlik bir gazel, ayrıca yedi beyitlik bir başka gazel olmak üzere tertip edilmiştir. Eser, baştan sona kadar müstehcen ifadelerle doludur.

¹¹ Tahir Üzgör, "Fehîm-i Kadîm", *DİA*, İstanbul 1995, C. 12, s. 295.

¹² Mustafa Safâyî, *Tezkire-i Safâyî* (hızl. Pervin Çapan), AKMB Yayınları, Ankara 2005, s. 443; Ali Cânib Yöntem, "Fehîm-i Kadîm", *MEB İA*, Eskişehir 1997, C. 4, s. 538.

¹³ Tahir Üzgör, *Fehîm-i Kadîm Hayatı, Sanatı, Dîvân'ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi*, AKMB Yayınları, Ankara 1991, s. 4.

¹⁴ Sadettin Nüzhet Ergun, *Fehîm*, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul 1934.

¹⁵ Tahir Üzgör, *Fehîm-i Kadîm Hayatı, Sanatı, Dîvân'ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi*, AKMB Yayınları, Ankara 1991.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

Şairin bir başka eseri, doksan yedi “feilâtün” tefilesinden meydana gelen *Bahr-ı Tavîl*'dir. İlk bölümden sonra sırasıyla Arap, Arnavut, Ermeni, Rum, Yahudi, Tatar, Acem, Kürt, Türk ve kendi ağzından olmak üzere ellişer tefileye yakın on bölümden ibaret bu eseri de *Şehrengîz*'inin bulunduğu yazma içindedir.

Fehîm külliyyatı denilebilecek yazmada bulunan bir başka eser 73a-77b varakları arasındaki *Durûb-ı Emsâl-ı Türki*'dir.¹⁶ Türk atasözlerinin elifbâ sırasına göre düzenlediği bu eserde 489'u atasözü; 199'u deyim, bedduâ, nida ve kısa söz yer almaktadır. Her ne kadar eserin adında Türk atasözleri olduğu bildirilmişse de içinde Arapça ve Farsça darb-ı mesel ve kelâm-ı kibârlar da bulunmaktadır.

Şairin son eseri ise bu yazının konusu olan *Tercüme-i Letâyif-i Kibâr-ı Kümmelîn*'dir.

Tercüme-i Letâyif-i Kibâr-ı Kümmelîn

Fehîm'in mensur eserlerinden olan bu letâyif-nâme, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY. 2932 numarada kayıtlı divan nüshasının sonunda 66b-73a varakları arasında bulunmaktadır. Eser mensur bir mukaddimeyle başlar; bunu takip eden yetmiş iki latife ve Nasreddin Hoca'ya ait on üç fıkra ile sona erer.

a) Eserin Adı

Yazar eserin adı hususunda, mukaddimede yahut metin boyunca herhangi bir bilgi vermez. Ancak eserin ismi, Fehîm külliyyatının içinde latifelere ayrılan kısmın başlığında yer alır. Tam olarak anlamı “Kâmillerin Önde Gidenlerinin Latifelerinin Tercümesi” olan eserde yazar veya mütercim, kendi adına da yer vermemiştir.

b) Eserin Tercüme Yahut Te'lif Olması Hakkında

Fehîm, metin boyunca bu latifeleri nasıl hazırladığına ve nereden derlediğine dair herhangi bir kaynak zikretmez. Eserin ismindeki “tercüme” ibaresi de bu konuda okuyucuya kısmen yardımcı olabilir. Metinde Hz. Peygamber'le alâkalı anlatılan latifenin birinde, Molla Câmî'nin *Bahâristân*'ında kayıtlı olduğuna dair bir ipucu vermiştir:

“Kavm-i Enşâr'dan bir hatun Hâzret'e gelüp şikâyet eyledi ki: “Yâ Resûla'llâh! Kocam baña gözüne aķ düşmüşdür, diyü ta'n eyler. Vâkı'â benüm gözümde aķ var mıdır? Ve maħall-i daħl midür?” didükde, sa'âdet ile Hâzret buyurdılar ki: “Senüñ göziñüñ aķı da ve siyâhı da ğayet a'lâdur.” didükde, hatun Hâzret'e du'â eyledi, diyü *Bahâristân*'da Mollâ Câmî rahimehu'llâh taħķik iderler.”

Molla Câmî'nin eserlerinin en tanınmış olanlarından birisi *Bahâristân*'dır. Özellikle Farsça bilen Osmanlı âlim, şair ve yazarları arasında medreselerinde Sâdî-i Şirâzî'nin *Bostân* ve *Gülistân* adlı eserlerinden sonra çok okunan kitaplardandır. Bu eserin kütüphanelerimizde birçok yazması bulunmakla birlikte pek çok da Türkçe tercümesi vardır. Ayrıca bazı yazarlarımız *Bahâristân*'ın daha iyi anlaşılabilmesi için şerhler yazmışlardır. Bu konuda özellikle XVI. asır nâsirlerinden Şem'î Şemullâh'ın *Şerh-i Bahâristân*'ı meşhurdur.

Câmî, *Bahâristân*'ı sekiz “bahçe” adı verilen bölüme ayırmış ve her bahçede farklı bir konuyu işlemiştir. Eserin altıncı bahçesi ise meşhur kimselerle alâkalı latifelerden meydana gelmektedir.

Fehîm, *Tercüme-i Letâyif-i Kibâr-ı Kümmelîn* adlı letâyif-nâmesinde büyük ölçüde Molla Câmî'nin *Bahâristân*'ından yararlanmışır. Eserdeki latifelerin önemli bir kısmı ya tamamen yahut

¹⁶ Üzgör, agm, s. 296.

kısmen *Bahâristân*'daki latifelerin tercümesi niteliğindedir. Her iki eser arasında yaptığımız mukayesede aşağıda örnekleri sunulacak olan 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 22, 24, 25, 27, 28, 29, 33, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 43, 44, 48, 49, 50, 51 ve 52 numaralı latifelerin Molla Câmî'den tercüme olduğu tespit edilmiştir.¹⁷ Bu durumda eser için yarı tercüme, yarı te'lif bir derlemedir, denilebilir.

c) Eserin Yazılış Sebebi

Fehîm, letâyif-nâmesine klâsik kültürümüzde yaygın bir tertip hususiyeti olan hamdele ve salveyle başlamıştır.

“el-Ĥamdü li’llâhi Rabbi’l-‘âlemîn ve’ş-şalâtü ve’s-selâmü ‘alâ seyyidînâ Muĥammedin ve [‘alâ] âlihi ve şaĥbihi ecma‘în.”

Fehîm, bu kısımdan sonra sebep-i te'lif bölümüne hazırlık maksadıyla insanın yaratılışı, insandan zuhur eden tuhaf hadiselerden bahseder. *Kur’ân-ı Kerîm* ve hadis-i şeriflerden delillerle düşüncesini desteklemektedir:

“Emmâ ba’dü Ĥaĥĥ sübhânehu ve Te‘âlâ celle şânuhu bu ‘âlemi ketm-i ‘ademden şaĥrâ-yı vücûda getürüp bâd ü ĥâk u âb u âteşden mürekkeb vücûd-ı insâniden zühür iden evzâ‘-ı ğarîbe ve âşâr-ı ‘acîbe bir vechle ta‘bîr ü taĥkîkî mümkün olmamağın ba‘zı kibâr-ı kümmelîn bî-iĥtiyâr kaleme getürmişlerdür. Ve delâil-i kavîleri budur ki Ĥaĥĥ sübhânehu ve Te‘âlâ Ĥur’ân-ı Kerîmü’ş-şânı’nda¹⁸ *انما هذه الحيات الدنيا لعب ولهو* buyurmak câiz ola. Sulţân-ı Enbiyâ şallâ’llâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem¹⁹ *الدنيا ملعون ومافيه الا بذكر الله تعالى* ve bir ĥadîs-i aĥarlerinde²⁰ *الدنيا جيفة وطالبها كلاب* ve bir ĥadîs-i şeriflerinde daĥi²¹ *الدنيا سجن المؤمن وجنة الكافر* ola yâ bu ĥuşûşda ‘ârif-i bi’llâh ne disün? İĥtizâ ider ki beyân-ı vâkı‘de bî-iĥtiyâr birkaç söz taĥrîr olına.”

[Bundan sonra şanı yüce, kusur ve noksandan münezzeĥ olan Allah, bu âlemi yokluk sırrından varlık sahrasına getirmiş; hava, toprak, su ve ateşten oluşan insan vücudundan ortaya çıkan garip vaziyetler ve tuhaf eserlerin bir suretle yorum ve incelemesi mümkün olmadığından bazı kâmillerin ileri gelenleri seçmeksizin [eserler] yazmışlardır. Ve onların delilleri şudur ki şanı yüce, kusur ve noksandan münezzeĥ olan Allah, şanlı kitabı *Kur’ân-ı Kerîm*’de “Dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden başka bir şey değildir” şeklinde buyurmuştur. Peygamberlerin sultanı -Allah’ın selamı onun üzerine olsun- bir hadis-i şerifinde “Dünya bir leştir, onun talibi köpeklerdir” ve bir başka hadisinde “Dünya ve onun içindekilere Yüce Allah’ı anmaktan başka her şey lanetlenmiştir” ve bir başka hadis-i şeriflerinde “Dünya müminin zıdanı ve kâfirin cennetidir.” buyurmuşlardır, peki bu konuda âlemi, hadiseleri İlâhî feyz ve ilim ile gören velî ne desün? Gerekir ki olan şeyi anlatma konusunda istemeksizin birkaç söz yazılsın.]

Asıl konuya bu bölümde giren Fehîm, eseri kaleme almasının sebebinin anlatmaktadır. Büyükleğin saçma gibi görünen fakat ibret verici sözlerinden ders alınması gerektiğini bildirmektedir:

¹⁷ Bkz. Molla Câmî, *Baharistan*, (hızl. Adnan Karaismailoğlu), Akçağ Yayınları, Ankara 2004, s. 77-94.

¹⁸ Yazar bu âyeti yanlış yazmıştır. Âyetin aslı *Kur’ân-ı Kerîm*’de şu şekilde geçmektedir: “Ve mâ hâzihil hayâtü’d-dünyâ illâ leĥvüv ve leib ve inne’d-dârel âhirate le ĥiyel hayevân lev kânu ya’lemûn” *Ankebut* 29 / 64 : “Dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden başka bir şey değildir.”

¹⁹ Hadîs-i Şerîf : “Dünya bir leştir, onun talibi köpeklerdir.” Bu hadis-i şerifin kaynağı bulunamamıştır.

²⁰ Hadîs-i Şerîf : “Dünya ve onun içindekilere Yüce Allah’ı anmaktan başka her şey lanetlenmiştir.” Bu hadis-i şerifin kaynağı bulunamamıştır.

²¹ Hadîs-i Şerîf : “Dünya müminin zıdanı ve kâfirin cennetidir.” *Müslim*, Zühd: 1; *Tirmizî*, Zühd: 16; *İbn Mâce*, Zühd: 3.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

“Evvelâ hükemâ demişler ki hayât-ı dünyeviyye birkaç şey'e münhaşırdu ki bunlardur: Yimek ve içmek, uyumak ve şıçmak ve libâs-ı fâhire ve esbâb-ı ihtîşâm ile zevk idüp mâl-i Kârûn'a mâlik olup dâimâ 'ayş u işret ile 'ömr-i nâzenin[i] güzer eylemekdür, dirler. Lâ nüsellim biz buña teslîm olmazuz. Bunlaruñ cümlesi lağv-ı fâhiş ü lu'b u lehvdür ve nicesi nedâmet-i kübrâdur. Enbiyâ ve evliyâu'llâh bunlaruñ cümlesinden 'ârî ve berilerdür. Ve bu şıfatla muttaşîf olanlaruñ ahvâllerin tettebbu' idüp ba'zı kibâr-ı kümmelîn kaleme getürmüşlerdür. Egerçi şüretâ türrehâtdur velâkin ma'nâ cihetiyle ol ma'küle şıfat-ı mezmûme ile mevşûf olmağda ne 'âlem vardur diyüp niçe ehl-i kabûl işlâh-ı nefis eylemişlerdür. Ve biz daği bu letâifler sebebiyle cemî' türrehât ve ef'âl-i zemîmeden rücû' eylemişüzdür. Ve sizler daği bu tafşîlâtdan şoñra ef'âl ve aqvâl-i kabîha semtine ikbâl eylemek ma'kül degüldür. Allah sübhânehu ve te'âlâ cümleñüzi hıfz-ı emânında eyleye bi-haqq-ı hâteme'n-nebiyyîn.”

[Öncelikle filozoflar, bilginler demişlerdir ki dünya hayatı birkaç şeye hasredilmiştir. Bunlar; yemek, içmek, uyumak, vücuttan dışkıyı atmak, güzel elbiseler ve ihtîşâm vasıtalarıyla zevk ü sefa sürerek Karun'un malına sahip olarak sürekli eğlence ile nazlı ömrü geçirmektir, derler. Ancak biz buna teslim olmayız. Bunların hepsi ahlâka uymayan çirkin sözler, sefahat ve eğlencedir, sonu büyük pişmanlıktır. Allah'ın peygamber ve velîleri bunların tamamından uzaktırlar ve tertemizdirler. Bu şıfatla anılanların hâllerini inceleyerek bazı kâmillerin seçkinleri [eserler] yazmışlardır. Gerçi bunlar görünüşte boş söz gibidir, fakat söylenenler anlam yönünden [derindir], ayıplanan şıfatla vasıflanmakta ne vardır diyenlerin birçoğu bunlarla nefislerini ıslah etmişlerdir. Ve biz bile bu latîfeler vasıtasıyla bütün boş sözler ve ayıplanan fiillerden geri dönmüşüzdür. Ve sizlerin de bu anlatılanlardan sonra kötü söz ve fiiller tarafına yönelmeniz akla uygun değildir. Şanı yüce, kusur ve noksandan münezze olan Allah, sizleri de peygamberlerin sonuncusunun hakkı için emniyetinde korusun.]

Letâiyif-nâmede Bahis Konusu Şahsiyetler ve Onlarla Alâkalı Latîfeler

Fehîm'in letâiyifnâmesi, yukarıdaki mukaddimenin ardından başlar. Eserde farklı devirlerde yaşamış çeşitli kimseler hakkında ve meçhul şahıslarla alâkalı şakalaşmalar yer almaktadır. Şair eserinde, latîfelerin ardından Nasreddin Hoca fıkralarına yer vermiştir. Bizce eser iki ana bölümden ibarettir:

I. Latîfeler

II. Nasreddin Hoca Fıkraları

Metindeki bu latîfeleri şu şekilde tasnif etmek mümkündür:

a) Tarihi Şahsiyetler Hakkındaki Latîfeler

Latîfelerin bir kısmı asr-ı saadette cereyân eden hadiselerle alâkalıdır. İlk iki latîfe Hz. Peygamber'le alâkalıdır. Latîfenin sonunda kıssadan hisse kabilince çıkarılması gereken derse temas edilir:

1) Latîfe

İmâm 'Alî'den rağıya'llâhu 'anhu men'kûldür ki bir gün Hâzret-i Sulţân-ı Enbiyâ şalla'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem hâzretleri bir köhne hatuna hiţâb idüp buyurdılar ki “Köhne hatunlar cennete dâhil olmazlar” didükde, hatun bükâ eyledi. Sa'âdetle hâzret buyurdılar ki “bi-emri'llâhi te'âlâ tâze ve güzel olup cennete dâhil olurlar” didükde, hatun şâd u handân oldı.

Hişşe budur ki bir ehl-i Hâqq'dan saña bir hiţâb-ı ma'kül gelse şâd olmağ muktezâ-yı ğafletdür. Ve bir hiţâb-ı nâ-ma'kül gelse münfa'il olmağ muktezâ-yı cehâletdür. Ma'nâ tarafına

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

zâhib olup aşlâ tevcih-i hâtır eylememek kemâl-i şu‘ûrdan neş’et ider. Merâtib-i idrâki bu gûne letâifle tecrübe iderler. Bizden size yâd-gâr olsun.

kıf’a

Bir merd-i Hudâ laîfe itse
 Ğafletle bulunmaz ehl-i idrāk
 Luṭf ile cefâsı dil-rübānuñ
 Yeksân gelür ‘arifāna bî-bāk

2) Laîfe

Ḳavm-i Enşâr’dan bir ḥatun Ḥazret’e gelüp şikâyet eyledi ki: “Yâ Resûla’llâh! Ḳocam baña gözüne aḳ düşmişdür, diyü ta’n eyler. Vâkı‘a benüm gözümde aḳ var mıdur? Ve maḥall-i daḥl midür?” didükde, sa‘âdet ile Ḥazret buyurdılar ki: “Senüñ göziñüñ aḳı da ve siyâhı da ḡayet a‘lâdur.” didükde, ḥatun Ḥazret’e du‘â eyledi, diyü *Bahâristân*’da Mollâ Câmî raḥimehu’llâh taḥḳîḳ iderler.

Bu latifelerin haricinde, sahabeden olan ve Emevî hanedânının kurucusu Hz. Muâviye²² (ö. 680) ile Hz. Ali’nin büyük kardeşi Hz. Akîl bin Ebû Tâlib²³ (ö. 680) arasında geçen Ebû Leheb ve karısı hakkında olan latifeye yer verilmiştir.

3) Laîfe

Muâviye ve ‘Akîl [bin] Ebî Tâlib ma‘en şöḫbetde iken Muâviye didi ki: “Ey ehl-i Şâm! Bilür misüz ki Allâh sübhānehu ve te‘âlâ Ḳur‘ân-ı ‘azîminde Ebî Leheb ḥaḳḳında ne buyurdı?” didükde ‘Akîl didi ki: “Belî.²⁴ *وامر اته حمالة الحطب* daḥi sûre-i Tebbet’dendür.” diyüp ḥāmüş oldı.²⁵ *وامر اته* Muâviye’nüñ ‘ammesi idi. Ebî Leheb ‘Akîl’üñ ‘ammisi idi.²⁶

Hz. Peygamber ve sahabelerle alâkalı latifelerin ardından gelen şakalaşmalar Abbâsiler Devleti’nin en meşhur hükümdarı kabul edilen Harun Reşid²⁷ (763-809) ve onun musahibi Basra dil mektebinin önde gelen simalarından şiir ve aḥbâr râvisi, dil ve edebiyat âlimi Asmaî²⁸ (ö. 831) hakkındadır.

4) Laîfe

Hârûnu’-r-Reşid’üñ Aşma‘î nâmında bir muşâḫibi var idi. Sımâtda didi ki: “Pâdişâhum, ḳabile-i ‘Arab’da pâlûde bilmez ‘Arab vardur.” didükde, pâdişâh “da‘vâya delîl” diyüp fi’l-ḥâl iki bâdiye-nişîn ‘Arab iḫzâr eyleyüp öñüne pâlûde ḳodılar. ‘Arablar ḳapudan içerü girdükde “es-Selâmün ‘aleyküm yâ Allâh” diyüp, Hârûnu’-r-Reşid ‘Arab’ı men‘ eyledi. ‘Arab “es-Selâmün

²² İrfan Aycan, “Muâviye bin Ebû Süfyân”, *DİA*, İstanbul 2005, C. 30, s. 332.

²³ Ahmet Önkâl, “Akîl bin Ebû Tâlib”, *DİA*, İstanbul 1989, C. 2, s. 264.

²⁴ *Kur‘ân-ı Kerîm*, Tebbet Suresi 111/4: “Vemre etuhu hammâlete’l-hatab.” “Odun taşıyıcı olarak karısı da (ateşe girecek).”

²⁵ Ve onun karısı.

²⁶ Bu latife, Lâmiî Çelebi’nin letâyif-nâmesinde de yer almaktadır. Bkz. Lâmiî-zâde Abdullah Çelebi, *Latifeler*, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1978, s. 31.

²⁷ Nahide Bozkurt, “Hârûnürreşid”, *DİA*, İstanbul 1997, C. 16, s. 259.

²⁸ Süleyman Tülücü, “Asmaî”, *DİA*, İstanbul 1991, C. 3, s. 499.

'aleyküm yâ Nebiyya'llâh" didi. Hârûn yine men' idüp otur, diyü işâret idüp oturdu. Erkân-ı dîvânı görüp hayrân oldılar ve pâlûdeyi önlerine yine kodılar. 'Arablar yimege mübâşeret eyledükde didiler ki: "Bu ta'âm zî-rühdur ve babalarımızdan işidür idük ki Allâh sübhânehu ve te'âlâ ayet-i kerîmede²⁹ وفاكهة ونخل ورمان buyurmuşdur. Pes bu maħal cennet idügünde şübhe yokdur ve bu ta'âm rummân idügünde hûd şek yokdur." didükde, Aşma'î pâdişâha cevâb virdi ki: "Pâdişâhum ma'fûm oldu ki bunlar enârı daħi bilmezler imiş." diyüp kavlini taşdik idüp işbât-ı müdde'â eyledi.

5) Laîfe

Meclis-i Hârûnu'r-Reşid'de, Aşma'î bir 'Arab'a simâtda su'al eyledi ki "Sen bu kızıyı niçün pâre pâre eyleyüp yersin, senüñ 'alâkañ nedür?" didükde, 'Arab cevâb virdi ki: "Bu kızıya benüm anam süd virmişdür ve bu benüm birâderümdür ve kızınıñ pâdişâhuma nigerânından idrâk itmez misün ki belki eme kaçın pâdişâhumla bile kızıyı emzirmişdür. Ol nigerânla ħandeden eglenen odur." didükde, Aşma'î cevâb virdi ki: "Ey 'Arab! Ķarındaş yinir mi?" didükde, 'Arab cevâb virdi ki: "Yâ birâderler bâķi olaydı, biz bu meclisi Ķande görür idük?" didükde, Hârûn: "Vâķı'â böyledür." diyüp 'Arab'a ihsân-ı 'azîm eylediler.

Eserdeki latifelerin bir kısmı özellikle Abbâsîler zamanında zuhur eden hadiselerle alâkalıdır. Latifelerin bazıısı, Halife Harun Reşid'le sıkı bir dostluk kuran ve şahsiyeti etrafında birçok menkıbe meydana gelmiş olan Behlûl-i Dâna³⁰ (ö. 799) hakkındadır:

6) Laîfe

Behlûl-i Dâna'ya didiler ki: "Başra'da dîvâneler kaçdur?" Cevâb virdi ki: " 'Adedden ħaricedür, âķil müte'addiddür."³¹

7) Laîfe

Behlûl-i Dâna, Hârûnu'r-Reşid'e ziyârete gelüp vezîri didi ki: "Ey Behlûl! Mübârek olasın. Pâdişâh [seni] ħınzîrlara ve ħayvânata serdâr eyledi" didükde Behlûl daħi vezîre ħitâb idüp didi ki: "Āgâh ol ħınzîr! Cümleñüz re'âyâmsız" diyüp ħâmûş oldu.

Bir başka latife ise Abbâsîler döneminde yaşamış, Arap edebiyatının en büyük nesir yazarlarından ve Mu'tezile kelâmcılarından biri olan Câhîz³² (ö. 869) hakkındadır:

8) Laîfe

Bir 'avret Câhîz-ı Ķallâşuñ eline yapışup recâ idüp bir demirci dükkânına götürüp didi ki: "Ey üstâd! Baña bir demirden şeytân yap" didükde, demirci ħatuna didi ki: "A ħatun! Ne şekilde yapayın? Nümüne isterüm" didükde, 'avret Câhîz'ı gösterüp "İşte bundan eyü nümüne olmaz" didükde, Câhîz ħayretde Ķalup 'avret gitdi.

Letâyif-nâmede hakkında latifeye yer verilen bir başka şahsiyet ise, saflığı ile meşhur olan, Arapların Nasreddin Hocası olarak da tarif edilen Cûhâ³³ dır (ö. XI. yüzyıl).

²⁹ Bu âyet de yazar tarafından eksik yazılmıştır. Aslı şu şekildedir: "Fihimâ fâķihetuv ve nahluv ve rummân." *Kur'ân-ı Kerîm*, Rahmân Suresi 65/ 68: "İkisinde de her türlü meyveler, hurma ve nar vardır."

³⁰ Süleyman Uludağ, "Behlûl-i Dâna", *DİA*, İstanbul 1992, C. 5, s. 352.

³¹ Bu latife, Lâmiî Çelebi'nin letâyif-nâmesinde de yer almaktadır. Bkz. *age*, s. 65.

³² Ramazan Şeşen, "Câhîz", *DİA*, İstanbul 1993, C. 7, s. 20.

³³ Hüseyin Tural, "Cûhâ", *DİA*, İstanbul 1993, C. 8, s. 82.

9) Laṭife

Bir şahış, Cūhā nām bir ‘ayyārdan on akçe taleb idüp huzūr-ı kâdîda Cūhā inkār idüp, kâdî didi ki: “Yemin eylesün.” şahış didi ki: “Ey Efendi! Hārām yire yemin içmez mi” didükde, didi ki: “Efendi bu şahış bizüm imāmızdır. Bir müselmān mütedeyyin adamdur” didükde imām “Hāşā bre kezzāb!” diyüp ta’rîzde müsteḥak oldu.

10) Laṭife

Cūhā gāyet ekül idi. ‘Ālem-i şabāvetinde babası iki balık alup nihāyi vālidesine getirüp didi ki: “Bu balıkları pişir, küçüğün meydāna getir, büyüğün tolabda şakla, tā ki Cūhā uyusun soñra senüñle yiyelüm” didükde, kapu arasından maḥfî Cūhā ḥaberdār olup aḥşam balık meydāna gelüp, baba didi ki: “Ey Cūhā! Ḥazret-i Yūnus aḥvālin bilür misün? Naql eyle” didükde, Cūhā cevāb virdi ki: “Ey baba! Balıktan su’āl eyle” didükde, babası: “Ey oğul! Pişmiş balık söyler mi?” didükde, Cūhā “Evet” diyüp, kulağın balığıñ ağızına koyup, didi ki: “Ey baba! Bu balık dir ki: Ben küçüğüm, tolabda olan balık benden büyükdür. Ḥaberüñ şahīḥin andan alıñuz, didi” diyüp babasın ḥayrān eyledi.

Eserdeki bir başka tarihî kişilik ise Sultan Mahmud’dur. Sultanın tabiiyeti bildirilmemekle birlikte söz konusu şahsiyet Gazneliler hanedanının en meşhur hükümdarı olan Sultan Mahmud’dur (971-1030).³⁴ Bizi bu bilgiye ulaştıran latifede ismi zikredilen Talhek’dur. Talhek, Gazneli Mahmud’un soytarisıdır.³⁵ Ayrıca Sultan Mahmud ile musahibi Ayaz arasındaki latifeler de meşhurdur. Letâyif-nâmedeki Sultan Mahmud’la Talhek arasındaki şakalaşma şu şekildedir:

11) Laṭife

Sultān Maḥmūd ile Talhek meclis-i va’zda ḥazır iken vā’iz kavm-i Lūt’uñ ḥāllerin beyān idüp didi ki: “Rūz-ı cezāda mef’ulî fā’ilüñ boynına bindirüp rüsvā olınsa gerekdür.” didükde Sultān Maḥmūd bükā eyledi. Talhek didi ki: “Sultānum ne ağlarsın? Ğam çekme senüñ daḥi ayağüñ yirde kalmaz.” diyüp laṭife eyledi.³⁶

Eserde, hakkında latife anlatılan ve hayatına dair herhangi bir malumat sahibi olmadığımız bir şahsiyet ise Kara Şatır’dır. Latifede, Kara Şatır’ın Galata Mevlevihānesi’nde derviş olduğu bildirilmiştir. Bu bilgiden hareketle söz konusu kişinin en azından yaşadığı asır tespit edilebilir. Galata Mevlevihānesi 1491’de yapılmıştır.³⁷ Fehîm’in vefat tarihi de 1647 olduğuna göre Kara Şatır’ın yaşadığı zaman dilimi 1491-1647 yılları arası olmalıdır.

12) Laṭife

Bir meclisde Kara Şatır nāmıyla mezkūr bir merde su’āl eylediler: “Ey ağa! Sen evliyālik kaydındasın. Ma’lūm oldu ki ³⁸ ما اتخذ الله وليا جاهلا mazmūnından gāfilsin dinildükde “Niçün gāfilüm? İşte benüm mürîdüm ‘Alî Efendi’dür.” diyüp Kāmran-zāde dimekle ma’rūf bir müderrisi gösterüp yārān-ı müderrise didiler ki: “Siz ağanuñ mürîdi misiz?” dinildükde “Belî” diyüp, cevāb viricek

³⁴ Erdoğan Merçil, “Mahmūd-ı Gaznevî”, *DİA*, Ankara 2003, C. 27, s. 362.

³⁵ Hasan Çiftçi, *Klâsik Fars Edebiyatında Hiciv ve Sosyal Eleştiri*, Kültür Bak. Yay. Ankara 2002, s. 87; Nimet Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabcacı Yayınları, İstanbul 2008, s. 672.

³⁶ Bu latife *Külliyât-ı Ubeyd-i Zakânî*’de geçmektedir. Bkz. *Külliyât-ı Ubeyd-i Zakânî* (nşr. A. İkbâl Âştîyânî), Tahrân 1376, s. 264. aktaran Hasan Çiftçi, *Klâsik Fars Edebiyatında Hiciv ve Sosyal Eleştiri*, Kültür Bak. Yay. Ankara 2002, s. 305.

³⁷ M. Baha Tanman, “Galata Mevlevihanesi”, *DİA*, İstanbul 1996, C. 13, s. 317.

³⁸ Mâ ettehaza’llâhu veliyyen cāhilen. “Allah cāhili dost edinmez.”

“Ağānuñ laķabı nedür? Bize beyān buyuruñ.” denildükde ‘Alî Efendi cevāb virdi ki: “Ķara aşlında Ķavare idi. Vāv ħarf-i ‘illet-i müteħarriķ ma-ķabli meftūħ vāvı elife ķalb idüp Ķara dinildi.” didükde, ķahķaha ķopup ağa cevāb virdi ki: “Sizüñ Őuķıñuz yoķdur. Sizüñ gibi veled-i zinālar ile Őoħbet iden yādigāruñdur.” diyüp niķe eyyām bu minvāl üzere kāse-līs ve ħāne-berdūs ve gāħ kūşe-nişİN ta‘ayyūş eyleyüp ‘āķıbet-i kār Őarıķ-ı Mevlānā’da Ķalaķa Mevleviĥānesi’nde derviş olupaa vefāt eyledi. Maşalı (?) ve menāķıbı ‘alā Őarıķ-ı ħoraķa bİ-ķıyāsdur. Kerāmet Őatmağla ‘ömr geķürmişdür. Her vādiden ħaberdār ve aşlā bir Őeyi bilmez bir yādigār-ı rüzgār idi. Mührinde:

‘Ömer ayyār-ı zamān Ķara Őātır

Yazılmış idi. Kendüyi ‘ayyār ķıyās iderdi. Ebleh-firīb bir ħarībe ma‘cün idi.

b) Çeşitli Meslek Gruplarına Ait Latifeler

Eserde tarihî Őahsiyetlerin haricinde, çeşitli meslek gruplarından kimseler (culāħ, kadı, hekim, mumcu) ve Őairlerle alāķalı latifelere yer verilmiştir. Letâyif-nāmede bulunan latifelerin çoğuş Őairler ve Şiir hususundadır.

13) Laťife

Bir nev-heves Őā‘ir, bir beyt Őöyleyüp mışra‘-ı evveli rā-i müħmele-i maźmūm ve mışra‘-ı Őānisi zā-i mu‘ceme-i meksūr. Bir Őā‘ir didi ki: “Bu ķāfiye dūrüst degüldür ki zīrā biri noķķalı ve biri noķķasız.” Mezkūr Őā‘irek didi ki: “Sen noķķadan dem urma.” Ba‘dehu Őā‘ir didi ki: “Be-hey cāhil! Maźmūm nice meksūr oķınur?” didükde, Őāħib-i beyt cevāb virdi ki: “Eyü poħ yimez mi? Ben noķķadan dem urma dirüm, bu rūspī oğlı i‘rāb ideyor” diyü āteş oldu. Muķallidānuñ ĥālİ böyledür.

14) Laťife

İki Őā‘ir öñüne ħayet ısıcaķ pālūde getürdiler. Biri didi ki: “İşte birāder ħamīm ü ħassāķ didükleri Őa‘ām-ı cehennem budur” didükde, Őā‘ir-i dīħer didi ki: “Ĥāşā ħamīm ü ħassāķ buña nisbetle buz pāresidür” didükde, Őāħib-i ħāne didi ki: “A ķaħbe oğulları! Cehennemden mi gelürsüz? Nedür bu taħķıķ?” didükde, Őā‘irler didiler ki: “Bizüm dūnyā vü aħiretimüz böylecedür” didiler.

15) Laťife

Bir Őā‘ir, bir Őāħib-i Őabī‘ate bİ-redif ü bİ-ķāfiye ve nā-ħoş u nā-mevzūn didi ve Őāħib-i Őabī‘at bu Ői‘ri görüp taťıyb-i ĥātır ŐarıķıyLa didi ki: “Sen bize bir ķaťār deve getürdüñ eger bir kimse bu ķaťarı çöze, yine senden ħayı bir kimse yoķdur ki bunu bend eyleye” diyüp ‘azīm iħşān eyledi. Ma‘ hazā Ői‘rūñ ma‘nāsı hicv idi, zihİ kerem.

16) Laťife

Bir Őā‘ir, Ĥālid nām bir ħāķime bir Ői‘r virüp murād eyledi ki Őıla-i raħm için ħarc-ı rāħ eyleye. Ĥarcına vefā itmeyiceķ iħşān olındukda hicv eyledi. Ķuş-ı Ĥālid’e irişüp Őā‘iri iħzār eylediler. Maħall-i ĥiķābda Őā‘ir didi ki: “ Ben bu Ői‘ri Ĥālid’e Őöyledüm ve poħ yidüm ve siz inşāf idüñüz ki bu Ői‘rden poħ rāyiħası gelmez mi?” didükde, ħāķim ħazz eyleyüp ‘azīm iħşān itmişdür.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

17) Laṭife

Bir şâ'ir, bir hekim'e varup didi ki: "Baña gâh u bî-gâh bir hâlet 'arızı vâki' olur ve katum nâ-hôş olur ve kıllarum ürperür ve gözüm kararur ve gâseyân gelür" didükde, tabîb-i hâzîk didi ki: "Hiç bu yakında şî'r-i 'Arabî söyledün mi?" didükde "Belî" didi. Tabîb tekrâr be-tekrâr okudup "Var imdi şimden soñra şihhat bulduñ ve senüñ derünuñdan zühür iden bu şî'rüñ şe'ameti idügünde aşlâ şübheñ olmasun" diyüp şâ'iri yolladı.

18) Laṭife

Bir vâ'iz "Şî'r-i hasen hasendür ve şî'r-i kabîh kabîhdür ve 'âkıll olan kabâyihe vücüd virmez, mekrühdur" didükde, mecâlisde bir şâ'ir didi ki: "Efendi namâzda şî'r söylemek abdesti bozar mı?" didükde, vâ'iz "Sübhâna'llâh! Hey adam! Yâ namâzda şî'r mi okursın?" diyüp hayretde kaldı. El-ân ol meclis bâkîdür.

19) Laṭife

Bir şâ'ir, birkaç nâ-mevzûn [u] bî-muḳaffâ maṭla' söyleyüp bir meclis-i 'arifâna götürüp didiler ki: "Birâder bu maṭla'lar aşlâ mevzûn degüldür ve bî-irtibâtdur" dirler. Şâhib-i maṭla' cevâb virdi ki: "Bizüm maṭla'larımız maṭla'-ı şemse nazîredür ki andan murâd zühürât günidür"³⁹ diyüp cümlesi iskât eyledi.

20) Laṭife

Bir şâ'ire, bir meclisde didiler ki: "Hep senüñ sözlerüñ nâ-ma'ḳüldür. Egerçi ma'ḳülce mışralar dañi bulunur, lâkin murtabîṭ degüldür" dinildükde, cevâb virdi ki: "Yâ neyleyüm, ma'ḳüllerin şafalanuñuz. Nâ-ma'ḳüllerin g.tüñüze şokuñuz" diyüp hâmüş oldu.

21) Laṭife

Bir şâ'ire didiler ki: "Ne 'âlemdesin?" cevâb virdi ki: "El-ân maṭlabum evliyâu'llâhdan olmañlıkdur. Hâlâ ma'zülüm" didi.

Eserdeki diğér meslek gruplarına ait latifeler ise şöyledir:

22) Laṭife

Bağdâd kâḳısı piyâde namâza giderken bir mest rev-daş olup "Hây sulṭânüm! Lâyık degüldür ki hâkim-i şeh'r olasun, piyâde namâza gidesün. Ben senüñ atuñ olayum" diyüp kâḳiye ibrâm idüp, kâḳî def'ile muḳayyed olduḳda didi ki: "Eger baña binmezseñ, 'avretüm boş olsun" didükde, nâ-çâr kâḳî binüp câmi' ḳapusunda ḳabse fermân buyurulduḳda, mest didi: "Ey poñ yime! Efendi bir gidîye hem eşek ol ve hem mükâfât seni ḳabse fermân eylesün" didükde, kâḳî ḳazz eyleyüp ihsân idüp âzâd eyledi.

23) Laṭife

Bir hekim mezâristâna varup ağlar idi. Sırrın su'al eylediler cevâb virdi ki: "Ekşer bu mevtâ benüm 'ilâcumdan fevt olmışlardur. 'Acebâ âhîretde benüm hâlüm neye müncer olur ki?" didi.

³⁹ zühürât günidür: Bu kelime "zühürât-ı kevnîdür" şeklinde de okunabilir.

24) Laîfe

Bir cülâh, bir dânişmende bir pâre bez emânet koyup maḥall-i dersde emâneti taleb idüp dir ki: “Sen var bezi getir. Sen gelince bir müderris efendiye başım şalayım.”

25) Laîfe

Bir mest mûmcıyı, yârânı kâfir ḥar-püştesiyle baḥûr ve pâpâslar ile ḥânesine götürmüşdür.

c) Dinî Zümreler Hakkındaki Latifeler

Fehîm, letâyif-nâmede biri Alevî, diğeri Sünnî iki müslüman arasındaki hadisenin anlatıldığı şu latifelere yer vermiştir:

26) Laîfe

Bir ‘Alevî bir Müselmânla mücâdele idüp didi ki: “Siz bizi düşmen ‘add idersiz. Biz dâimâ sizden ⁴⁰ اللهم صل على سيدنا محمد و على آله اجمعين işidirüz. Biz daḥi bunı dirüz ve siz bize du‘â idersiz.” didükde Sünnî didi ki: “Siz ⁴¹ وصحبه dimezsiz. Bu vaşfdan ḥâric siz ve ḥâricî olmañuza daḥi vech-i tesmiye budur” diyüp iskât eyledi.

27) Laîfe

Bir ‘Alevî bir meclise dâhil olup şâhib-i ḥâne ol kadar ri‘âyet eyledi ki ‘Alevî gitdikden sonra “Sultânüm bu ḥöd şâhiḥ seyyid degüldür. Ne ‘aceb iltifât eyledüñüz?” didüklerinde şâhib-i ḥâne didi ki: “Biz ol ḥânedâna intisâb idenleri severüz. ‘Ale’l-ḥuşuş ḥânedândan olmağa taḥlîd eyleye. Kemâl-i ‘alâkadan neş’et ider” diyüp cümleyi iskât eyledi.

d) Meçhul Kimseler Hakkındaki Latifeler

Letâyif-nâmede tarihî şahsiyetler ve çeşitli meslek gruplarına mensup kimseler dışında “bir rind, bir mest, bir a‘mâ, bir avret, bir şahıs, bir ayyaş, bir kanbur, bir zarif vb.” meçhul kimselere ait latifeler de yer almaktadır. Bunlar şöyledir:

28) Laîfe

Bir rind-i rüzgâr mektûb yazarken yanında bir aḥmaḥ, nezâket ‘add idüp fi’l-cümle taḥrîr olınan esrâra vâkıf olup, kâtib mektûb içinde taḥrîr itmiş ki: “Ben bu kâğıdı yazarken yanumda ‘avret meşâbesinde bir âdem oturup, cemî‘ esrâra vâkıf olmuşdur” lafzını yazduḡda, ol aḥmaḥ: “Yâ birâder! Ol şey’i niçün yazduñ, yâ ben ‘avret miyüm?” diyüp cevâb virdükde, meclisde ḥarîf kendüyi şermsâr eylemişdür.

29) Laîfe

Bir mest, yolda yaturken ḡaşeyân idüp bir kelb gelüp, aḡzını yalayup pāk eylerken mest dir ki: “Ber-ḥürdâr ol sen. Benüm aḡzımı, yüzümi nice pāk eyledüñ ise Ḥaḫḫ senden râzî olsun.” didükde, kelb yüzine işeyüp mest dir ki: “Ḥayyâke’llâh yâ kilâb! Ne zaḥmet idi” didi.

⁴⁰ Allâhümme salli alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihi ecmaîn: “Allahım, seyyidimiz Hz. Muhammed ve onun ailesinin tamamı üzerine salat et.”

⁴¹ ve sahbihi: “ve O’nun ashabına...”

30) Laṭife

Eşkiyâ nâmıyla mezkûr bir mest-i müdâm var idi. Bir aḥmaḳ zâhid buña didi ki: “Ey fakîr! Rûz-ı cezâda hâlûñ nice olur ki şarâb destîsi ve ḳadeḥ elûñde ḥaşr olsañ gerekdür.” didükde, cevâb virdi ki: “Döst yine mey-i şafâ.” ve yine zâhid didi ki: “Hey fakîr su’âl-i Münker ü Nekîr’e ne cevâb virürsün?” didükde, “**نضرب** dirüm de ḥalâş olurum” didükde, zâhid müteḥayyir olup eşkiyâ ‘âleminde oldu.

31) Laṭife

Bir bâde şoḥbet[in]de yârân mest olup ülfetenüñ birisi ber-muḳtezâ-yı teḳzâḳa ḳapuyı bulamayup, bir yârânınıñ çakşırın çözüp, yestehleyüp yine baḳlayup ḥ’âb-ı râḥata varduḳda, şâḥib-i çakşır uyanup “Bre yârân! Āgâḥ mısız? Ne çok içmişüz, şıḡırlar gibi şıçmışuz” didükde, yârân: “Öyle olur birâder bâde şoḥbetinde rûsvâlîḳ çok olur” didükde, şâḥib-i çakşır cevâb virür ki: “Temâşâ bundadur ki bu ḳadar şıçmış iken yine şıçacaḡum vardur” diyüp ḥayretde ḳalmış.

32) Laṭife

Bir ülfete bayramda cimâl oynadup bayram irtesi olduḳda, ölülerimiz de maḥrûm ḳalmasun diyüp mezâristânda cimâl oynatmışdur.

33) Laṭife

Bir a’mâ giceler fener yaḳardı. Sırrın su’âl eylediler: “Gözli körlerden iḥtirâzen yaḳarum” didi.

34) Laṭife

Bir kerîḥ-çehre ‘âlime bir câhil baḳup ḥavf idicek sebebin su’âl eylediler. Cevâb virdi ki: “Eger Ḥaḳḳ Te’âlâ günâhlarum şemeresiyle beni daḡi böyle meşḡ iderse ḥâlüm nice olur?” diyüp ağladı.

35) Laṭife

Bir ‘avret bir bed-çehreye baḳup ağladı. Sırrından su’âl eylediler. ‘Avret didi ki: “Bu ḳadar vâ’izlerden eşedd-i ‘uḳûbet işitdüm. ‘Acebâ bu çehreden eşedd-i ‘uḳûbet olur mı?” diyüp ḥâmüş oldu.

36) Laṭife

Bir şaḥıs bir rûy-ı zişt görüp istiḡfâr idüp didi ki: “İlâḫî! Bu cehennemsiz ve cehennem bunsuz olmak lâyıḳ-ı ‘adâlet degüldür” diyüp münâcât eyledi.

37) Laṭife

Bir burnı büyük ḥarîf bir ‘avret ṭaleb idüp ‘avret didi ki: “Ben bir şâlih er isterüm.” ḥarîf didi ki: “Ben ḡayet mütedeyyin ve şâlihüm” didükde, ‘avret “Şâlih olan ḥarîf, bu ḳadar büyük burun ṭaşımaz ve bu buruna i’timâd olunmaz” didi.

38) Laṭife

Bir ḳallâş, bir yüzi ḳıllı adamı görüp “Ey merd! Eger sen bu ḳılları def eylemezseñ yüzüñ baş olur” didi. Nükte ne idüḡi ma’lûm olmadı.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

39) Laṭîfe

Mülükden biri, bir 'Arab'la ta'âm yirken 'Arab'a dir ki: "Ey Emîr! Loğmañda kıl vardır." didükde, 'Arab dañi "Kendü kılunuzdur. Kıl yemek bizim kârımız degüldür" diyüp kılçup gitmişdür.

40) Laṭîfe

Bir 'ayyâş, bir meclisde bir a'māya kināye-amîz didi ki: "Bir âdemüñ gözi olmaya ve bu 'âlemi seyr ü seyâhat idüp görmeye ve bir müsteşnâ 'avreti ve hânesi olmaya hiç âdem degüldür" didükde a'mâ dañi "Eyü poğ yemez mi pezevenk! Bu mezkûrâtuñ birisi bizde yoğdur ya biz âdem t.şağı ve toñuz t.şağı mıyuz?" diyüp 'ayyâşı şermsâr eyledi.

41) Laṭîfe

Bir pâdişahuñ bir zâlim vezîri var idi. Bir çāvüşı lâ 'an şey'en katl idüp mâlın aldı ve çāvüşuñ evlâdın ihzâr idüp mâlından ve vârişlerinden su'âl eylediler. Evlâdı cevâb virdi ki: "Ey vezîr-i kebîr! Ebbeda'llâhü sübhânehu ve te'âlâ ki sultânımdan gayrı aşlâ vâriş yoğdur" diyüp cümle mâlın evlâdına virdiler.

42) Laṭîfe

Bir türke su'âl eylediler ki: "Harâm yiyüp cehenneme mi gidersin perhîz idüp cennete mi gidersin?" türk cevâb virdi ki: "Bu gün her ne poğ bulursam yirüm. Yarın Fir'avn'la cehenneme giderüm" didi.⁴²

43) Laṭîfe

Bir h'âcenüñ şäkirdi haste olup, h'âce hâtırın şormağa varup "Hemân şuyın ve kefenin amâde idüñüz" diyicek, didiler ki: "Ey h'âce! Henüz câmı vardır" didükde, h'âce cevâb virdi ki "Siz şuyın hâzîr idüñüz ve yıkayıñuz. Ba'dehu ölsün" didükde, oğlan "Efendi! Bir pâre ârâm buyuruñ" diyicek, h'âce: "Şuş bire ahmağ!" diyicek, oğlan cevâb virdi ki "Ey Efendi! Ahmağ olmayaydum veled-i zinâ olmağ lâzım gelürdi" diyüp h'âcesin ilzâm eyledi.

44) Laṭîfe

Bir h'âceye su'âl eylediler ki "Siz mi büyüñüz birâderiñüz mi?" cevâb virdi ki "Biz büyüğüz lâkin birâderüñ bizden bir sene ziyâdesi vardır" didi.

45) Laṭîfe

Bir zarî-i cihānuñ hâlet-i nez'inde bir echel men fi'l-arz lehce-i gafla kelime-i şehâdet telkîn itdükde zarîf başın kıldırup didi ki "Ey efendi! Sen bu lehce ile çok kimesneyi imânından cüdâ idersin" didi.

46) Laṭîfe

Bir merd bir şağşa revdaş olup "Birâder nedür hâl? Eyü, hõş mısın sen? Hõş-hâl ve ben fakîrüm didükde, şağış hayrân olup sırrın su'âl eyledükde merd cevâb virdi ki "Senüñ anañı benüm babam almış. Sen benüm birâderümsün. Birâder olup da mîrâşa girmemek ne poğ yimekdür" didi.

⁴² "türk" kelimesi burada "köylü veya göçebe" mânâsında kullanıldığından küçük yazılmıştır.

47) Laṭīfe

Bir anbura didiler ki: “Sen sayirler gibi olursan ve sayirler senn gibi mi olsun?” didkde, cevb verdi ki: “Sayirler benim gibi olsun ki bu adar zamndan beri ben anları seyr itmez idm, anlar beni seyr iderlerdi. Ben daı anlara nazr-ı ‘ibretle ayrn olayum.”

48) Laṭīfe

Bir merd namzda bu du‘y iderdi ki: “Y Rabb! Beni cennete dhl idp hrler ile aqr eyle.” didkde esesinde bir oca ‘avret “Y Rabb! Sen bu adamla cennetde beni ift eyle” diyicek, merd didi ki: “lh! Beni cehenneme oy ve beni zebnler arb itsn.” didkde, ‘avret didi ki: “ Y Rabb! bunu dgsnler beni dgmesnler ve bunu yaqsnlar beni yaqmasnlar” didkde merd tems [i]der “Bel v minetde benden mmtzsn ve zev u afda kezlik” didi.

49) Laṭīfe

Bir ‘Arab bir deve zy‘ eyleyp art eyledi ki: “Eger bulursam bir aeye bey‘ ideym” diyp, deveyi bulup arta peimn olup devenn boqazna bir kedi aup mezd eyledi ki: “Bir aeye deve bi aeye kedi.” dinildkde bir A‘rb didi ki: ⁴³بازارست اين بيع ليك لولا الملعونة في عنقها 43 diyp fergat eyledi.

50) Laṭīfe

Bir ‘Arab bir deve zy‘ idp feryd eyledi ki: “Her kim benim devemi bulursa iki deve vireym” didkde, didiler ki: “y ol deveyi ayra virecegne kendne alsa olmaz mıyd?” didkde, ‘Arab cevb verdi ki: “Bulmada olan zevi eger siz bileydnz, deve degl cn virr idnz” didi.

51) Laṭīfe

Bir aqrda bir a arf ta‘m yirken bir kelb gelp, nigern olup, ilerinden biri kelbe ta atup, kelb taı oqlayup anlara nigh idp gitdi. arfler didiler ki: “Bu kelb zebn-ı lle ne demek istedi?” didkde, bir zrf didi ki: “Bu male ta yiyen rsp oqullarndan ne me‘mldr? diyp far kelb r-gerdn oldu.

52) Laṭīfe

Bir veled-i zin oqlna didiler ki: “Baban olse mrsndan azlanur mı idn?” didiler, cevb verdi ki: “atlı itseler daı ziyde az iderdm hem an bahsn alur idm ve hem mrsn yir idm” didi.

53) Laṭīfe

Bir asteye arb irp ve arbla uqne itdrp bir yrn trn ormaa gelp “Ne ldesin birder?” didkde cevb verdi ki *Mest  kon derde be-pi-i azret mivhem ref.*” didi ya‘n “Sers ve g.ti yırtılmı, uzr-ı akka gitsem gerekdr” didi.

⁴³ i ho bzrest n beyi lk lev l el-melnete f inh. “Ne gzel pazalk! Lakin u lanetli boynunda olmasaydı!..”

54) Laîfe

Bir ehl-i dünyâ bir kûşe-nişîne didi ki : “Ah senüñ zevküne hâsed iderüm. Egerçi birkaç aqçe vazîfem var ve ehl ü ‘iyâlüm var lâkin irâd maşrafımı ihâta eylemez. Hemân ‘âlemde zevk senüñdür” didükde, kûşe-nişîn didi ki: “ A birâder! Sen bu kûşede otur, ben sa‘âdet-hâneye gideyüm. Maşlâhat tamâm olsun” didi.

55) Laîfe

Bir gâfil bir medh iderken ⁴⁴ حاشا من القاعدین diyüp bir âgâh didi ki: “ ‘İbâreyi yañlış okuduñ, ol ⁴⁵ حاشا من السامعین diyüp redd eyledi.

56) Laîfe

Bir Qazvîni şikâr-ı şîre çıqup hem çağırup feryâd iderdi hem qavara çalardı. Didiler ki: “Niçün feryâd idersün?” didükde “İsterüm ki arslan benden qorqa.” ve didiler ki: “Niçün qavara çalarsun.” didükde, “Ben dañi qorqarum.” [didi.]

e) Eserdeki müstehcen latifelerden bazı örnekler⁴⁶**57) Laîfe**

Bir yigit bir fâhişe s..erken “ Sulţânüm ‘ömründe böyle hâdişe gördüñ mi?” didükde, ‘avret cevâb virdi ki : “A çelebi! Ğalaţa Boğâz’ın parmah ile qorqutmaq olur mı?” diyüp iskât eyledi.

58) Laîfe

Bir ‘avret aşıkıyla qavl idüp “Bâğa gel, ben saña qocamuñ gözi önünde .m vireyüm” diyüp, qavl eyleyüp bâğa geldiler. ‘Aşık pinhân oldı. ‘Avret eri ile armud ağacı dibinde otururken ‘avret armud ağacına çıqup feryâd eyledi ki: Bre gidî! Nedür ol ‘avret niçün cimâ‘ idersün?” diyüp nâle idicek harîf didi ki: “Dîvâne misün ey ‘avret? Ben hõd yalnızum” diyicek, ‘avret aşğa inüp didi ki: “Sen ağaca çık, görelüm, sen de beni görür misün?” diyüp harîf ağaca çıkarqan ‘aşıkına işâret idüp, ağac dibinde cimâ‘ idüp, harîf ağac üzerinden didi ki: “Şübhe yoqdur ki bu ağacda bi’l-haşşa bu keyfiyet muqarrer” diyüp, ta‘accüb idüp aşğa inerken ‘aşık pinhân olup, ‘avretin tenhâ buldı.

II. Nasreddin Hoca Fıkraları

Fehîm, letâîf-nâmesinin sonunu Nasreddin Hoca fıkralarına ayırmıştır. En son “latîfe” başlığıyla yer alan fıkra silinmiş vaziyettedir. Bundan sonra başlayan her fikranın başlangıcına “ve lehu”, “bu da öyledir” başlığını koyan şair, eserinde on üç fıkraya yer vermiştir. Bu fıkraların bir kısmı müstehcen niteliktedir.

1) Ve lehu

Bir gün Tîmür, Hıvâce ile hamâma girüp didi ki: “Hıvâce ben kaç aqçe degerüm?” didükde, Hıvâce “Beş yüz aqçe” diyüp Timur didi ki: “Hey dîvâne! Beş yüz aqçe benüm peştemâlüm deger”

⁴⁴ “Hâşâ mine’l-kâ‘idîn”, “Oturandar müstesna.(Söz meclisten dışarı).”

⁴⁵ “Hâşâ mine’s-sâmi‘indür”, “Duyanlar müstesnadır.”

⁴⁶ Eserde aşırı derecede müstehcen nitelikte latifeler bulunup buraya sadece en az müstehcenlik ihtiva eden örnekler seçilmiştir.

didükde, Hıvâce dağı cevâb virdi ki: “Ben dahî peştemâli tağmîn iderüm, yoğsa seni bir ağçeye kim alur?” didi.⁴⁷

2) Ve lehu

Hıvâce’ye didiler ki: “Avretüñ ne çok gezer.” Hıvâce didi ki “Eger gezse idi, benüm eve dağı gelür idi” didi.

3) Ve lehu

Bir gün Hıvâce, kızına “Kızum ıalđ baña ıbrıkı getür.” diyüp ıatunı didi ki: “ Bir kesilmedük kavundur. Niçün ağır şeyi teklîf idersün?” didükde, Hıvâce “Bre hey ‘avret! Sen kesilmedük dirsün. Anuñ ortasından bir dilim dağı çıkmış” didi.

4) Ve lehu

Bir gün Hıvâce’ye meyyit yumak teklîf eylediler. Bir şu kenârına meyyiti götürüp ıalđa cevâb virdi ki: “Varuñ kârũnuza gidũñ. Bu bir mađbũl-i dergâh, bir ölüdür.” diyüp ıalđı şavup meyyiti řuya şaldı. Birkaç günden řoñra meyyiti ekin kenârında bulup Hıvâceye didiler ki: “Niçün böyle eyledũñ?” Hıvâce didi ki: “Melâ’ikeler anı göge götürmişler idiler. Gör ki yolda ne poğ yimişdür, yine bırakmışlar!.. Yâ n’eyleyelüm?” didi.

5) Ve lehu

Hıvâce’den ip istediler “Un serdüm” diyü cevâb virdi.

6) Ve lehu

Hıvâce Ramazân ayınuñ ‘adedin bilmek için bir çölmege günde bir noğud kor idi. Bir gün tenhâ kıızı bir avuç noğud bırağdı. Hıvâce’ye didiler ki: “Ayuñ kaçıdır?” Hıvâce eve gelüp noğudı şayup yüzden mütecâviz bulup ıalđa cevâb virdi ki: “Yetmişden ziyâde olmuş.” didükde, ıalđ didiler ki: “Ey Hıvâce! Yâ ay otuzdan ziyâde olur mı?” didüklerinde, Hıvâce cevâb virdi ki: “Çölmek şesâbına bağınca yüzden dağı mütecâvizdür” didi.

7) Ve lehu

Hıvâce bir köyde ıalđa namâz ta’lîm idüp “Nice idersem siz dağı eyle idũñ.” diyüp namâzı tamâm kılup, Âyete’l-Kürsî mağallinde yüzün cemâ’ate dönicek, cemâ’at dağı cümlesi yüzün Hıvâce’den çevirdiler. Birisine bir depme urup âgâh itmek murâd eyledükde, ol dahi öñdekine urup kıyâmet kopdı.

8) Ve lehu

Hıvâce odun keserken bir adam gelüp “A Hıvâce! Sen bu ağacuñ başına oturmışsun, dibini kesersen, şimdi düşersin” didükde, Hıvâce düşüp ıarîfe didi ki: “Sen benüm düşecegüm bildũñ, ölecegüm dağı bilürsün” diyüp ıbrâm idicek, ıarîf dağı didi ki: “Eşegũñ üç oşurınca ölürsün” diyüp Hıvâce odunı eşege yükledüp yola revâne oldu. Eşek bir kere oşurup “Hay canımuñ biri gitdi” diyüp âheste yürümege başladı. Bir dağı, bir dağı da keennehu teslîm-i rũh eyleyüp eşek eve gelüp ıalđ Hıvâce’yi teccessüs idüp buldılar. Hıvâce didi ki: “Ben öldüm, beni ğasl idüp defn idũñüz, lâkin başum şarafın açık koyuñuz ki şıkılduğça gâhice çıkarum” diyüp vaşıyyet eyledi. ıalđ Hıvâce’yi

⁴⁷ Lâmiî Çelebi, bu fikranın Ahmedî ile Timur arasında geçtiğini bildirmiştir. Bkz. *age*, s. 44.

teneşire yaturdup yudılar. Ğassâle didiler ki: “Şuyı mu‘tedil idüñüz” dir idi. Tamâm idüp harpüşteye koyup mezâra götürürken yol üzere çamur gelüp didiler ki: “Bu H̱vâce bir eyü adam idi. Ne hâldür bundan biz nice geçelüm?” diyicek H̱vâce kâlkup didi ki : “ Biz sağ iken şol qırı olan yirlerden geçerdük” didi.

Netîce H̱vâce'yi defn eyleyüp, ba‘de'l-‘işâ bir kârbân gelürken çâkerler şadâsın H̱vâce işidüp “Hay zebânîler geliyor” mülâhazasıyla mezârdan çıkınca, katırlar ürküp katırcı H̱vâce'yi kamçı ile ol kadar döğdi, bî-tâb eyledi. Ol hâletiyle evine gelüp ahvâl-i âhîretten su‘âl idene cevâb virdi ki: “N’eylerseñüz eyleyüñüz, hemân harbân katırın ürkütmeyüñüz” didi. Bundan me‘âl kûlûbe toqunmayuñuz, dimekdür.

9) Ve lehu

H̱vâce Naşîre'd-dîn'e bir hüccet lâzım gelüp bir şüm kâğîya bir desti toprak ve ağzına bir kaşık bal koyup rüşvet virüp hücceti alup gidicek kâđî ahvâle vâkıf olup H̱vâce'yi da‘vet idüp didi ki: “Hüccet yañlış olmış. Virüñüz, bir şahîhin yazalum” didükde, H̱vâce cevâb virdi ki: “Hüccet şahîhdür, var ise yañlış, destidedür” diyüp kâğîyi ilzâm eyledi.

10) Ve lehu

H̱vâce'ye dimişler ki: “Oğluñuñ ‘aklı gitmiş.” H̱vâce didi ki: “‘Aklı yoğ idi. ‘Aceb giden nedür?” didi.

H̱vâce evliyâu’llâhdan idügünde şübhe yoqdur. Letâife mâ‘il olmağla mestür qalmışdur. Raħimehu’llâh.

Sonuç

Bu yazıda, Fehîm-i Kadîm tarafından kaleme alınan letâyif-nâme ayrıntılı bir şekilde incelenmeye çalışılmış ve eserde yer alan latife ve Nasreddin Hoca fıkralarından örnekler sunulmuştur. Letâyif-nâmeler hakkında kaleme alınan yazılarda, sadece ismine yer verilen mahiyeti hususunda hiç bir malumatın bulunmadığı bu eser, ilk defa bu yazıyla ilim âlemine tanıtılmıştır. Söz konu latifeler kitabının önemli bir bölümünün Molla Câmî'nin *Bahâristân* adlı eserindeki latifelerden tercüme olduğu tespit edilmiştir.

Fehîm her ne kadar eserinin mukaddimesinde, “ahlâka uymayan çirkin sözlerin” sonunun pişmanlık olduğunu bildirip “nefsini bu latifeler vasıtasıyla ıslah ettiğini” söylese de ahlâka aykırı, edeb dışı müstehcen latifelere yer vermekten kendini alamamıştır. Mizah hakkındaki düşüncelerini *Kur‘ân-ı Kerîm*'den ayetler ve Hz. Peygamber'in hadisleriyle destekleyen şairin savunduğu fikirlerin tam aksi yönünde hareket ettiği görülmektedir. *Şehrengîz* ve *Bahr-i Tavi'l*'inde müstehcen ifadelere sıkça yer veren Fehîm, letayif-nâmede de bu tür kullanımlardan geri durmamıştır.

KAYNAKÇA

ALTUNEL, İbrahim, “Latife” *DİA*, İstanbul 2003, C. 27.

AYCAN, İrfan, “Muâviye bin Ebû Süfyân”, *DİA*, İstanbul 2005, C. 30.

BOZKURT, Nahide, “Hârûnürreşid”, *DİA*, İstanbul 1997, C. 16.

CANIM, Rıdvan, *Divan Edebiyatında Türler*, Grafiker Yayınları, Ankara 2011.

Cinânî, *Bedâyiü'l-âsâr*, (hızl. Osman Ünlü), Harvard Üniversitesi Yakınoğuş Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 2009.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet, “Letâyif-nâmeler ve Nasreddin Hoca”, *Türk Edebiyatı*, İstanbul 1995, Sayı 255.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet, “Zâtî'nin Letâyifi-I”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 18, İstanbul 1970.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet, “Zâtî'nin Letâyifi-II”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 22, İstanbul 1974.
- ÇİFTÇİ, Hasan, *Klâsik Fars Edebiyatında Hiciv ve Sosyal Eleştiri*, Kültür Bak. Yay. Ankara 2002.
- DEMİREL, Şener, “Eski Türk Edebiyatında Letâif-nâmeler ve Bir Yazma Eserin Der-kenarındaki Latîfeler”, *Ulusal Eski Türk Edebiyatı Sempozyumu*, Ankara 2010.
- ERGUN, Sadettin Nüzhet, *Fehim*, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul 1934.
- Lâmiî-zâde Abdullah Çelebi, *Latîfeler*, (hzl. Yaşar Çalışkan) Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1978.
- Levend, Agâh Sırrı, “Divan Edebiyatında Gülmece ve Yergi”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 1970.
- Molla Câmî, *Baharistan*, (hzl. Adnan Karaismailoğlu), Akçağ Yayınları, Ankara 2004.
- Muallim Nâcî, *Lügat-ı Nâcî*, Asır Matbaası, tarihsiz.
- Mustafa Safâyî, *Tezkire-i Safâyî* (hzl. Pervin Çapan), AKMB Yayınları, Ankara 2005.
- ÖNKAL, Ahmet, “Akıl bin Ebû Tâlib”, *DİA*, İstanbul 1989, C. 2.
- Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, İkdâm Matbaası, Dersaadet 1317.
- ŞEŞEN, Ramazan, “Câhiz”, *DİA*, İstanbul 1993, C. 7.
- TANMAN, M. Baha, “Galata Mevlevihanesi”, *DİA*, İstanbul 1996, C. 13.
- TURAL, Hüseyin, “Cûhâ”, *DİA*, İstanbul 1993, C. 8.
- TÜLÜCÜ, Süleyman, “Asmaî”, *DİA*, İstanbul 1991, C. 3.
- ULUDAĞ, Süleyman, “Behlûl-i Dâna”, *DİA*, İstanbul 1992, C. 5.
- ÜZGÖR, Tahir, “Fehîm-i Kadîm”, *DİA*, İstanbul 1995, C. 12, s. 295.
- ÜZGÖR, Tahir, *Fehîm-i Kadîm Hayatı, Sanatı, Dîvân'ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi*, AKMB Yayınları, Ankara 1991.
- YILDIRIM, Nimet, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2008.
- YILDIZ, Ayşe, “Latîfe”, *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*, AKMB Yayınları, Ankara 2005, C. 4.
- YILDIZ, Ayşe, “Letâifnâme”, *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*, AKMB Yayınları, Ankara 2005, C. 4.
- YÖNTEM, Ali Cânib, “Fehîm-i Kadîm”, *MEB İA*, Eskişehir 1997, C. 4.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/4 Spring 2013

